

Maciej Grzeszczak

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Kleczewie

WYBORY PARLAMENTARNE W POWIECIE SŁUPECKIM W 1922 R.

Konstytucja marcowa oraz będące jej konsekwencją zarządzenia najwyższych władz II Rzeczypospolitej przywróciły przerwana przez rozbiory tradycję dwuizbowego ustroju parlamentarnego państwa polskiego. Na mocy tych aktów prawnych sto lat temu, w listopadzie 1922 r., odbyły się wybory do Sejmu i Senatu, w których wybrano 444 posłów i 111 senatorów.

Główną osią niniejszych rozważań będą zatem zagadnienia związane z przygotowaniem i przeprowadzeniem przez administrację państwową i samorządową wyborów parlamentarnych w powiecie słupeckim oraz z prowadzoną na jego terenie kampanią wyborczą. Podstawową bazę źródłową artykułu stanowią dokumenty przechowywane w konińskim oddziale Archiwum Państwowego w Poznaniu i zgromadzone w dwóch jednostkach archiwalnych: „Wybory do ciał ustawodawczych – sprawy organizacyjne 1922” oraz „Wybory do Sejmu i Senatu, sprawy organizacyjne, wiece 1922–1923”. Zawarte w nich informacje pozwalają odtworzyć kluczowe zagadnienia, a mianowicie ówczesną polityczną rzeczywistość, konfigurację sił politycznych występujących w regionie, stosunek do nich mieszkańców małego prowincjonalnego powiatu, a co za tym idzie ich preferencje polityczne.

Podstawowym źródłem odzwierciedlającym preferencje wyborcze elektoratu powiatu słupeckiego w wyborach do Sejmu jest wydane w 1926 r. statystyczne opracowanie wyników wyborów do obydwu izb parlamentu polskiego⁹⁴. Zgromadzony tam materiał odnosi się jednak tylko do wyni-

⁹⁴ *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku* (1926).

ków w ujęciu gminnym, tzn. bez ich rozbicia na poszczególne obwodowe komisje wyborcze. Takie z kolei dane dla wyborów do Senatu zachowały się w dokumentacji wyborczej przygotowanej przez starostwo powiatowe w Słupcy⁹⁵. Ich zaprezentowanie w zwięzłej, tabelarycznej, formie umożliwia bardziej szczegółowe odzwierciedlenie preferencji wyborczych (politycznych) mieszkańców powiatu słupeckiego.

Należy dodać, że pełniejszy obraz upodobań politycznych, biorąc pod uwagę rozpiętość wiekową elektoratu, dają wyniki wyborów sejmowych, ponieważ zgodnie z konstytucją marcową czynne prawo wyborcze w wyborach do Sejmu przysługiwało osobom, które ukończyły 21 lat, w wyborach senackich natomiast mogły brać udział osoby mające ukończone 30 lat.

Przygotowania do wyborów

Zgodnie z zapisem artykułu 2 przyjętej 17 marca 1921 r. przez Sejm Ustawodawczy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej władza zwierzchnia należy do narodu, a jego organami w zakresie ustawodawstwa są: Sejm i Senat. Artykuły 11 i 36 stanowią, że parlament wybierany jest w głosowaniu powszechnym, tajnym, bezpośrednim, równym i proporcjonalnym. Wraz z uchwaleniem konstytucji marcowej zakończyła się rola konstytuanty, której nadrzędnym celem było przyjęcie podstaw prawnych i ustrojowych państwa polskiego. Wobec powyższego temat wyborów do nowego, dwuizbowego, parlamentu stawał się coraz bardziej aktualny. Decyzje w tej sprawie zapadły jednak dopiero w lipcu i sierpniu 1922 r., gdyż 28 lipca Sejm Ustawodawczy przyjął ordynacje wyborcze oraz podjął decyzję o przeprowadzeniu w listopadzie 1922 r. wyborów do Sejmu (5 XI) i Senatu (12 XI)⁹⁶, a kilka tygodni później, 18 sierpnia, Naczelnik Państwa Józef Piłsudski podtrzymał wolę Sejmu Ustawodawczego i podpisał dekret o zarządzeniu wyborów parlamentarnych⁹⁷.

Ordynacja wyborcza do Sejmu podzieliła kraj na 64 okręgi wyborcze. Wśród nich znajdował się okręg nr 15, który tworzyły cztery powiaty

⁹⁵ Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział Konin – dalej: APP/K, Starostwo Powiatowe w Słupcy – dalej: SPS, sygn. 71, k. 151.

⁹⁶ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (1922), nr 66, poz. 590–592.

⁹⁷ Tamże, poz. 593.

województwa łódzkiego: kolski, koniński, łęczycki i słupecki⁹⁸. Powiat słupecki podzielono na 39 obwodów wyborczych (Słupca – 3, Pызdry – 2, Zagórow – 2, Kleczew – 1, Ciężęń – 1, Kotunia – 1, Łądek – 1, Łąd – 1, Dłusk – 1, Wrąbczyńskie Holendry – 1, Lisewo – 1, Grodziec – 1, Borowiec Stary – 1, Królików – 1, Białobłoty – 1, Kazimierz Biskupi – 1, Dobrosołowo – 1, Przyjma – 1, Cienin Kościelny – 1, Budziszław Kościelny – 1, Złotków – 1, Młodojewo – 1, Marcewo – 1, Kopoyno – 1, Drzewce – 1, Ostrowite – 1, Giewaratów – 1, Skulsk – 1, Lisewo – 1, Wronów – 1, Szymanowice – 1, Trąbczyn – 1, Łukom – 1, Wilczyn – 1, Gogolina – 1)⁹⁹.

Inny podział na okręgi wyborcze obowiązywał podczas wyborów do izby wyższej parlamentu. Zgodnie z artykułem 12 ordynacji wyborczej do Senatu za przeprowadzenie wyborów odpowiedzialnych było tylko 17 okręgowych komisji wyborczych, powołanych do zorganizowania wyborów do Sejmu, tj. 16 wojewódzkich i jedna dla Warszawy. W województwie łódzkim „wszelkie czynności władz wyborczych” spełniała Okręgowa Komisja Wyborcza nr 14 w Łodzi¹⁰⁰, co oznaczało, że likwidacji uległy dwie pozostałe komisje: nr 15 i nr 16 w Koninie i Kaliszu.

Na podstawie artykułu 15 ustawy o ordynacji wyborczej do Sejmu odpowiedzialność za przeprowadzenie wyborów spoczywała na państwowej komisji wyborczej, okręgowych komisjach wyborczych oraz obwodowych komisjach wyborczych, które zgodnie z artykułem 7 ordynacji wyborczej do Senatu odpowiadały również za przeprowadzenie wyborów do izby wyższej. W skład komisji obwodowych wchodziły osoby wybierane przez władze powiatowe i rady gminne lub miejskie.

Do najważniejszych zadań samorządu należało: sporządzenie spisów wyborców do Sejmu i Senatu, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, nadzór nad zgromadzeniami i wiecami, przygotowanie i udostępnienie lokali wyborczych, zaopatrzenie komisji wyborczych w niezbędne przybory itp. Terminy poszczególnych czynności wyznaczył kalendarz wyborczy, który był integralną częścią dekretu z 18 sierpnia 1922 r. Na wszystkich szczeblach administracji państwowej i samorządowej czyniono starania, aby przygotowania do wyborów i samo głosowanie przebiegały zgodnie z kalendarzem wyborczym i bez zakłóceń. Było to duże obciążenie dla aparatu administracyjnego wszystkich szczebli, a zwłaszcza dla samorządu

⁹⁸ Tamże, poz. 590.

⁹⁹ APP/K, SPS, sygn. 69, k. 157.

¹⁰⁰ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (1922), nr 66, poz. 591.

powiatowego i gminnego. Dał temu wyraz wojewoda łódzki w piśmie skierowanym 21 sierpnia 1922 r. do starostów powiatowych:

„Wstępując we właściwy okres wyborczy, uważam za stosowne jeszcze raz podkreślić konieczność wytężenia wszystkich sił przez władze administracyjne I instancji dla dokładnego i terminowego wykonania tych odpowiedzialnych zadań, które na nich ciążyą w związku z wyborami. Wywiązanie się z tych zadań będę uważać za próbę indywidualną sprawności każdego z urzędników, któremu zostaną one powierzone”¹⁰¹.

Kalendarz wyborów parlamentarnych był napięty, a terminy na wykonanie wielu czynności wyborczych były bardzo krótkie, jak chociażby termin sporządzenia spisów wyborców, na które to zadanie gminy miały dwa tygodnie. Budziło to uzasadnione wątpliwości, które burmistrzowie i wójtowie zgłaszali władzom zwierzchnim. Powyższy wywód znajduje potwierdzenie w zachowanych materiałach archiwalnych, przechowywanych w jednostce archiwalnej „Wybory do Sejmu i Senatu, sprawy organizacyjne, wiece 1922–1923”. W datowanym na 24 sierpnia 1922 r. piśmie wójt gminy Kazimierz Biskupi informował władze powiatowe w Słupcy, że wskutek zbyt krótkiego terminu na przygotowanie spisów wyborców, kierowany przez niego urząd, składający się z nielicznego personelu, „[...] nie jest w stanie wykonać tej roboty na czas, tym więcej wobec nie dostarczenia druków formularzowych”. W dalszej części pisma wójt zaproponował, aby „[...] nauczyciele szkół powszechnych udzielili pomocy w tej tak ważnej i pilnej sprawie”. Na odwrocie tegoż dokumentu widnieje adnotacja, niestety, nie opatrzona datą, że w trakcie zjazdu nauczycieli powiatowy inspektor szkolny wydał w obecności starosty dyspozycję, aby nauczyciele wzięli udział w przygotowywaniu list wyborców. Mimo tych zapewnień, opóźnień w przygotowaniu i wyłożeniu spisów wyborców nie udało się uniknąć co najmniej w ośmiu przypadkach¹⁰². Jak się wydaje problem ten nie dotyczył tylko gmin z omawianego obszaru, ale był problemem ogólnokrajowym, w szczególności zaś dotyczącym większe gminy, zarówno miejskie, jak i wiejskie.

Równoległe ze sporządzaniem spisów wyborców trwało kompletowanie składów obwodowych komisji wyborczych. Procedura ta przebiegała trójtorowo: przewodniczących komisji mianowały okręgowe komisje wyborcze, po jednym członku do każdej komisji desygnowali

¹⁰¹ APP/K, SPS, sygn. 71, k. 66.

¹⁰² Tamże, k. 386–387; sygn. 132, k. 9–16.

starostowie powiatowi, pozostałych trzech wybierały rady gminne lub miejskie. Członkowie komisji mieli wybieranych w podobny sposób zastępców, ci jednak w skład komisji wchodził dopiero, gdy któryś z członków nie mógł wziąć udziału w jej pracach. Wojewoda łódzki szczególnie nacisk położył na to, aby starostowie powoływali do komisji odpowiednie osoby. Według wojewody to na barkach tych członków miał spocząć cały ciężar odpowiedzialności za prawidłową pracę komisji. Było to konieczne przede wszystkim z tego względu, „[...] że skład komisji obwodowych nie zawsze daje odpowiednie gwarancje, iż wszystkie czynności, jakie względem technicznym mają spełnić komisje obwodowe, należycie i w przepisowym terminie spełnione będą¹⁰³”.

Obligatoryjny termin na powołanie komisji obwodowych upływał 1 września. Rady gminne i miejskie z powiatu słupeckiego uchwały o wyborze członków tychże komisji podejmowały pod koniec sierpnia 1922 r., np. w gminach Trąbczyn i Szymanowice – 26 sierpnia, w gminach Skulska Wieś i Ostrowite – 28 sierpnia, w gminie Kazimierz Biskupi – 29 sierpnia, w gminie Wilczogóra – 30 sierpnia¹⁰⁴. Kilka dni później, 7 września, przewodniczący Okręgowej Komisji Wyborczej nr 15 w Koninie wydał obwieszczenie o składzie osobowym obwodowych komisji wyborczych w powiecie słupeckim (tabela 1).

Tabela 1. Składy obwodowych komisji wyborczych w powiecie słupeckim

Gmina	Numer obwodu	Przewodniczący komisji	Członkowie	Lokal wyborczy
miasto Słupca	Nr 98	Józef Chrzanowski	Józef Jakubowicz Felicjan Deplewski Franciszek Wiśniewski Anatol Fejgin	lokal sądu pokoju
	Nr 99	Kazimierz Peché	Józef Formański Stanisław Węgliński Aleksander Rdesiński Salomon Jakubowski	Gmach elektrowni miejskiej

¹⁰³ Tamże, sygn. 69, k. 32.

¹⁰⁴ Tamże, k. 40 i n.

miasto Słupca	Nr 100	Stanisław Gregorewicz	Wacław Tarnecki Piotr Kozłowski Feliks Wiśniewski Franciszek Rytter	obóz jeniecki (kasyno)
miasto Kleczew	Nr 101	Antoni Morkowski	Jan Ziemnicki Józef Multański Paweł Kommant Stanisław Formański	sala straży ogniowej
miasto Pyzdry	Nr 102	Bolesław Kron	Stefan Kosmalski Tomasz Lipiński Roman Krpoński Władysław Kosmalski	lokal przy ul. Magistralnej 7
	Nr 103	Władysław Jaroszewski	Marcin Bukowiecki Zenon Fajndt Aleksander Rzeszotarski Hilary Zauberman	sala straży ogniowej
miasto Zagórów	Nr 104	Euzebiusz Lewandowski	Konstanty Lidmanowski Andrzej Brzeg Hersz Apt Marian Marczuk	gmach parafii ewangelickiej
	Nr 105	ks. Jan Kabata	Jan Kobyliński Adam Ulatowski Piotr Szumański Władysław Fiwek	sala szkolna przy ul. Kościelnej
gmina Ciążeń	Nr 106 Ciążeń	Walenty Nowak	Józef Popielarski Jan Tarczewski Józef Czerniak Stanisław Kowalewski	sala domu ludowego
	Nr 107 Kotunia	Aleksander Grochociński	Antoni Łodziwski Józef Wiśniewski Władysław Krol Franciszek Czerniak	lokal szkoły powszechnej
	Nr 108 Łądek	Tomasz Grzeszczak	Jan Lesiewicz Franciszek Przybylski Antoni Oleski Julian Milicz	lokal szkoły powszechnej

gmina Ciążeń	Nr 109 Łąd	Roman Święcicki	Andrzej Zamiatała Jan Olejniczak Tomasz Bielawski Mieczysław Kurkawski	sala klasztorna
gmina Dłusk	Nr 110 Dłusk	Antoni Majewski	Franciszek Bart- kowiak Antoni Radziejewski Marcin Konieczka Józef Urbaniak	lokal urzędu gminnego
	Nr 111 Wrąbczyń- skie Ho- lendry	Walenty Kubacki	Józef Baranowski Jan Brożyński Walenty Dropiński Tomasz Skrzypczak	lokal szkoły powszechnej
	Nr 112 Lisewo	Tadeusz Ertel	Walenty Matuszak Czesław Chałke Marcin Urbaniak Stanisław Chałke	lokal szkoły powszechnej
gmina Grodziec	Nr 113 Grodziec	Stanisław Otwinowski	Jan Jankowski Julian Chwilczyński Samuel Pfefer ks. Władysław Jankowski	lokal Towarzystwa Oszczęd- nościowo-Pożyczkowego
	Nr 114 Borowiec Stary	Jan Estkowski	Bolesław Kostrzeba Gotlieb Sztajbrener Józef Jański Stanisław Woj- ciechowski	lokal szkoły powszechnej
	Nr 115 Królików	Józef Antczak	Józef Urbaniak ks. Andrzej Urbański Walenty Piaseczny Józef Pawlak	lokal szkoły powszechnej ¹⁰⁵
	Nr 116 Białobłoty	Okoński	Walenty Kowalski Józef Wiśniewski Aleksander Durski Adam Krygier	lokal szkoły powszechnej

¹⁰⁵ W Królikowie (obwód nr 115) z dniem 2 października, czyli już po ukazaniu się obwieszczenia, siedziba komisji obwodowej została przeniesiona do remizy straży ogniowej – APP/K, SPS, sygn. 132, k. 19.

gmina Kazimierz Biskupi	Nr 117 Kazimierz Biskupi	Leopold Bocianowski	Walenty Formański Eugeniusz Gajewski Roman Radajewski Maciej Malinowski	lokal straży ogniowej
	Nr 118 Dobrosólowo	Jan Godlewski	ks. Józef Krzemiński Jan Niestojek Stanisław Wojdyński Jan Robowski	lokal straży ogniowej
	Nr 119 Przyjma	Edward Jankowski	Feliks Karpiński Jan Gacki Edmund Woźniewski Franciszek Nowakowski	lokal szkoły powszechnej
	Nr 120 Cienin Kościelny	Józef Anasiewicz	Józef Jakubowski Józef Kaliski Wincenty Łękowski Józef Podlasiński	lokal szkoły powszechnej
gmina Kleczew	Nr 121 Budziszlaw Kościelny	Wacław Lutostański	Stefan Opaliński Walenty Pradelski Wincenty Ferster Mieczysław Wróblewski	lokal szkoły powszechnej
	Nr 122 Złotków	Feliks Fagasiński	Ignacy Wardęcki Józef Laskowski Józef Lewandowski Stanisław Jakubowski	lokal szkoły powszechnej
gmina Młodojewo	Nr 123 Młodojewo	Wacław Karbowski	Edward Jezierski Stanisław Formański Tadeusz Pyrczyński Józef Rybarczyk	lokal szkoły powszechnej
	Nr 124 Marcewo	Antoni Przybylski	Franciszek Bylewski Wojciech Kołodziejczak Wincenty Jaworski Wincenty Wengrzeniejewski	lokal urzędu gminnego

gmina Oleśnica	Nr 125 Kopojno	Teodor Szmyt	Edmund Berdziński Stanisław Andrzejak Józef Marchewka Wincenty Kubacki	lokal szkoły powszechnej
gmina Oleśnica	Nr 126 Drzewce	Konstanty Urbański	Marian Matczak Michał Koszala Maksymilian Kopczyński Julian Kasznia	lokal szkoły powszechnej
gmina Ostrowite	Nr 127 Ostrowite	Józef Tomaszewski	Dionizy Kotecki Kazimierz Tylman Walenty Kaź- mierczak Władysław Wi- śniewski	lokal szkoły powszechnej
	Nr 128 Giewartów	Janusz Chrzanowski	Stefan Iwiński Franciszek Józwiak Wojciech Górny Aleksander Przybylski	lokal w domu prywatnym
gmina Skulska Wieś	Nr 129 Skulsk	Teodor Karnkowski	Stanisław Chruszczewski Józef Libner Stanisław To- maszewski Stanisław Tomczak	lokal straży ogniowej
	Nr 130 Lisewo	Zygmunt Mittelstaed	Józef Witkowski Stanisław Matczak Józef Osiński Julian Augustyniak	dwór w Lisewie
gmina Szymanowice	Nr 131 Wronów	Władysław Krupski	Michał Nijak Wiktor Szarzyński Wojciech Gośka Michał Woj- ciechowski	lokal szkoły powszechnej
	Nr 132 Szyma- nowice	Michał Mu- siałowski	Bolesław Chojnacki ks. Adam Kukulski Leon Walczak Władysław Woj- ciechowski	lokal szkoły powszechnej

gmina Trąbczyn	Nr 133 Trąbczyn	Wincenty Kucharczyk	Józef Kin Jan Nowak Józef Bagrowski Ferdynand Haupt	lokal szkoły powszechnej
	Nr 134 Łukom	Józef Bartecki	Józef Kamiński Józef Nowacki Wincenty Kaźmierski Wilhelm Haupt	dwór w Łukomiu
gmina Wilczogóra	Nr 135 Wilczyn	Kazimierz Taczanowski	Jan Zalewski Jan Krzesiński Józef Wojciechowski Stanisław Woj- ciechowski	lokal szkoły powszechnej
	Nr 136 Gogolina	Kazimierz Karnkowski	Tomasz Szymczak Walenty Szymczak Franciszek To- maszewski Wacław Goiński	lokal szkoły powszechnej

Źródło: APP/K, SPS, sygn. 69, k. 157.

Wszystkie czynności wyborcze, za które odpowiedzialny był samorząd gminny, były nadzorowane przez pracowników starostwa. Odbływały się wizytacje w poszczególnych urzędach gminnych, podczas których sprawdzano stan przygotowania do zbliżających się wyborów. W dokumentacji o sygnaturze 71 zachowały się protokoły przebiegu kontroli w kleczewskim magistracie (3 IX) oraz urzędach gminnych w Kazimierzu Biskupim (4 IX) i Wilczynie (4 IX). Wizytacje wykazały, że stan przygotowania wymienionych gmin do listopadowych wyborów jest zadowalający. Z kolei 25 października zostało zwołane zebranie dla wszystkich przewodniczących obwodowych komisji wyborczych. Głównym tematem były sprawy związane z właściwym przeprowadzeniem i zabezpieczeniem wyborów do Sejmu i Senatu¹⁰⁶.

7 października upłynął termin zgłaszania okręgowych list kandydatów do parlamentu. W okręgu nr 15 kandydatów do Sejmu zarejestrowało 12 partii i bloków politycznych: Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” (PSL „P”, lista nr 1), Polska Partia Socjalistyczna (PPS, lista nr 2), Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie” i „Lewica Ludowa” (PSL „W”, lista nr 3), Ogólny Żydowski Związek Robotniczy w Polsce („Bund”, lista nr 4),

¹⁰⁶ APP/K, SPS, sygn. 71, k. 374–376, sygn. 132, k. 38.

Związek Proletariatu Miast i Wsi (ZPMiW, lista nr 5), Narodowa Partia Robotnicza (NPR, lista nr 7), Chrześcijański Związek Jedności Narodowej (ChZJN, lista nr 8), Żydowski Robotniczy Komitet Wyborczy (lista nr 11), Narodowe Zjednoczenie Ludowe „Polskie Centrum” (NZL, lista nr 12), Chłopskie Stronnictwo Radykalne (ChSR, lista nr 15), Blok Mniejszości Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (BMN, lista nr 16) i Narodowa Partia Pracy (NPP, lista nr 23). W województwie łódzkim kandydatów na senatorów zgłosiło 12 ugrupowań. Były to wszystkie wymienione wyżej partie i sojusze wyborcze z jedną tylko różnicą, gdyż kandydatów senackich nie wystawiła NPP, pojawiło się natomiast nowe ugrupowanie – Centrum Mieszkańskie (lista nr 14)¹⁰⁷. Zgodnie z ordynacją wyborczą do Sejmu na okręg nr 15 przypadło do podziału 6 mandatów poselskich. W wyborach do izby wyższej mieszkańcy województwa łódzkiego mogli wybierać 8 senatorów.

W tym czasie, gdy trwało ustalanie partyjnych priorytetów, zgłaszanie i rejestrowanie kandydatów do parlamentu, dużą aktywność przedwyborczą w powiecie słupeckim przejawiały najważniejsze ugrupowania polityczne oraz wywodzący się z regionu konińskiego ich członkowie lub sympatycy, m.in. Leonard Mrożewski (NZL, Władysławów), Stanisław Naskręcki (NZL, Kleczew), Franciszek Tylman (Związek Ludowo-Narodowy (ZLN), Kąpiel), Herman Wolman (BMN, Goranin), Władysław Białecki (ZLN, Wilczyn), Stanisław Wojciechowski (ZLN, Wilczyn), Władysław Świątek (ZLN, Zygmuntowo), Bronisław Makowski (ZLN, Konin), Jan Plewiński (ZLN, Słupca), Aleksander Olkiewicz (ChZJN, Skulsk), Jan Kępiński (PPS, Konin), Jan Wiatrowski (ChZJN, Trąbczyn), Reinhard Fiedler (BMN, Konin) czy Zygmunt Łopucki (NPP, Konin).

Kampania wyborcza

Kampanie wyborcze w okresie II Rzeczypospolitej były nieodzownym elementem procesów wyborczych. Charakterystycznym zjawiskiem były kampanie bezpośrednie w postaci spotkań i wieców przedwyborczych. Szczególnie ten rodzaj komunikacji politycznej uwidaczniał się w trakcie kampanii poprzedzających wybory parlamentarne. Wszystkim siłom

¹⁰⁷ Tamże, sygn. 71, k. 151, *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku* (1926), s. 28.

politycznym i ich lokalnym przedstawicielom zależało bowiem na dotarciu do szerokich mas społeczeństwa i zwróceniu się wprost do potencjalnego elektoratu. Wiece były zatem najlepszym i zarazem masowym środkiem przekazu politycznego. Zwłaszcza w środowiskach małomiasteczkowych i wiejskich bezpośredni kontakt z wyborcami zastępował kampanię pośrednią, w której pierwszoplanową rolę odgrywały prasa, zarówno o charakterze ogólnym, jak i politycznym, oraz różnego rodzaju druki propagandowe.

Kampania wyborcza była zatem kosztowna; partie i ugrupowania polityczne musiały z własnych środków pokrywać wszelkie koszty jej zorganizowania i przeprowadzenia¹⁰⁸. Czynnikiem ułatwiającym przeprowadzenie agitacji bezpośredniej była „stosunkowo duża aktywność polityczna” społeczeństwa polskiego. Należy jednak dodać, że ożywienie polityczne miało charakter nietrwały i okresowy¹⁰⁹. Wydaje się, że w małych środowiskach było to zjawisko szczególnie widoczne. W największym stopniu aktywność polityczną mieszkańców małego środowiska prowincjonalnego, jakim był chociażby powiat słupecki, warunkowały wybory parlamentarne, rzadziej zaś samorządowe¹¹⁰. Wykorzystując tę aktywność, wszystkie liczące się siły polityczne przywiązywały dużą uwagę do organizowania wieców. Ostatnią wreszcie okolicznością, mniej znaczącą, ale – jak się wydaje – również istotną, przemawiającą za prowadzeniem kampanii bezpośredniej, był wysoki wskaźnik analfabetyzmu. W 1921 r. w Polsce było ponad 33% analfabetów¹¹¹, a w powiecie słupeckim – 31,8% (miasta – 24,2%, wieś – 33,5%)¹¹².

W 1922 r. kampania wyborcza mobilizująca siły do wyborów parlamentarnych rozpoczęła się niemal równocześnie z ogłoszeniem wyborów. Ze względu na słaby dostęp do prasy oraz wysoki analfabetyzm, kluczowym polem rywalizacji były wiece. W powiecie słupeckim pierwsze wiece zostały zapowiedziane na lipiec i sierpień. Z wnioskiem o ich zorganizowanie wystąpił ZLN – dominująca partia w utworzonym 16 sierpnia 1922 r. ChZJN (bloku skupiającym ugrupowania prawicowe, konserwatywne i chadeckie). Planowano zorganizować siedem wieców: w Pyzdrach (30

¹⁰⁸ A. Ajnenkiel, (1977), s. 282.

¹⁰⁹ J. Tomicki, (1982), s. 367.

¹¹⁰ P. Rybczyński, (1996), s. 203, M. Grzeszczak, (2021), s. 183.

¹¹¹ *Mały Rocznik Statystyczny 1937* (1937), tabela 19, s. 29.

¹¹² *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania, ludność, stosunki zawodowe. Województwo łódzkie* (1928), tabela 8, s. 66–67.

VII i 20 VIII), Grodźcu (6 i 27 VIII), Słupcy (25 VIII), Kleczewie (29 VIII) i Zagórowie (30 VIII). Niestety, w dokumentach, na podstawie których powstał niniejszy artykuł, zachowała się tylko informacja o przebiegu wiecu, który odbył się 20 sierpnia w Pyzdrach. Należy zatem przyjąć, że kampania wyborcza na obszarze będącym przedmiotem prezentowanych w artykule badań rozpoczęła się 20 sierpnia i trwała do 8 listopada.

W ciągu tych 11 tygodni odbyło się 58 wieców, w których wzięło udział ponad 32 000 osób. Zorganizowano je we wszystkich miastach powiatu słupeckiego, dużej części wsi będących siedzibami gmin zbiorowych (Kazimierz Biskupi, Wilczyn, Skulsk, Szymanowice, Grodziec, Ostrowite, Trąbczyn, Młodojewo), a także w mniejszych miejscowościach (Dobrosołowo, Łąd, Łądek, Budziszław Kościelny, Drażna, Lisewo). Najczęściej z tej formy kampanii korzystali kandydaci i przedstawiciele szeroko rozumianej prawicy, która miała dość dobrze rozbudowane zaplecze polityczne w regionie konińskim i nadal cieszyła się największą popularnością wśród społeczeństwa. „Związek Ludowo-Narodowy – informował władze powiatowe komendant kleczewskiej policji – doskonale agituje na swoją stronę”¹¹³. Poza prawicą (ChZJN, NZL) działania przedwyborcze w powiecie słupeckim organizowały również partie lewicowe i lewicowo-centrowe (PPS, NPR i NPP), przedstawiciele ruchu ludowego oraz mniejszości narodowych (BMN). Do najliczniejszych wieców należały te, które były organizowane przez ZLN, NZL i PPS. Nie zachowały się

¹¹³ APP/K, SPS, sygn. 71, k. 201. W regionie konińskim wybory do Sejmu Ustawodawczego, przeprowadzone w 1919 r., zakończyły się sukcesem Polskiego Zjednoczenia Ludowego (PZL), partii centroprawicowej, którą należy utożsamiać z ideologią chrześcijańsko społeczną, a programowo z endecją. Na tę partię padło ponad 66% głosów. Oznaczało to, że z siedmiu mandatów poselskich przypadających na okręg koniński PZL zdobyło sześć. Posłami PZL z okręgu konińskiego zostali wybrani: Ignacy Imiłkowski ze wsi Blizna w powiecie kolskim; ks. Stanisław Dziennicki z Konina; prof. Witold Kamiński z Warszawy; Wincenty Szymczak z Koła; Franciszek Tylman z Kąpiela w powiecie słupeckim i Leonard Mrożewski z Władysławowa w powiecie konińskim. Siódmym posłem wybrany został Władysław Kubus z PSL „W”. Zrzekł się jednak w kwietniu 1919 r. mandatu poselskiego i zastąpiony został przez Juliusza Poniatowskiego. Posłowie Leonard Mrożewski i ks. Stanisław Dziennicki aktywnie uczestniczyli w rozwijaniu w regionie konińskim ogniw partyjnych prawicy, np. 4 maja 1921 r. z ich inicjatywy zostało założone w Kleczewie koło NZL. W Koninie czy Słupcy działały sekretariaty ZLN i innych partii o charakterze prawicowym – P. Rybciński, (1996), s. 202, M. Grzeszczak, (2021), s. 186.

żadne informacje mówiące o prowadzonej kampanii przez ZPMiW – legalny komitet wyborczy zdelegalizowanej w marcu 1919 r. Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (KPRP). Wpływy komunistyczne docierały jednak do wyborców w powiecie słupeckim za sprawą Związku Zawodowego Robotników Niefachowych (ZZRN), popierającego listę nr 5. Jego przedstawiciele uczestniczyli w wiecach, zazwyczaj organizowanych przez lewicę, zabierając głos i rozdając ulotki. Zdarzały się przypadki, że członkowie ZZRN byli rewidowani przez policję, a znalezione przy nich komunistyczne materiały propagandowe ulegały konfiskacie¹¹⁴.

Szczyt agitacji wyborczej przypadł na wrzesień i październik. W tym czasie partie agitowały na wiecach i spotkaniach odbywających się w Słupcy i pozostałych miastach oraz w środowisku wiejskim. Odnotować należy, że wysoką frekwencją odznaczały się wiece organizowane nie tylko w miastach, ale także na terenach wiejskich. Był to wyraz dużego zainteresowania kampanią wyborczą i bieżącym życiem politycznym. Potwierdzeniem niech będą poniższe przykłady. 20 sierpnia zwołany przez ZLN wiec przedwyborczy w Pyzdrach zgromadził około 1000 mieszkańców miasta. Na zorganizowany 17 września przez BMN wiec w Grodźcu przybyło około 700 osób. 5 października podczas trzygodzinnego wiecu w Wilczynie około 2000 osób demonstrowało swoje poparcie dla ChZJN i Wojciecha Korfantego. W Skulsku 17 października do około 1200 mieszkańców Skulska i okolicy przemawiał poseł Jan Trzciniński z NZL.

Pięć dni później, 22 października, w Wilczynie dwutysięczne audytorium przekonywali do swoich racji przedstawiciele ZLN. 29 października zgromadziło się w Szymanowicach 1000 osób, aby wysłuchać posła ks. Stanisława Dziennickiego z NZL. Zorganizowany przez PPS w Kleczewie w tym samym dniu wiec zgromadził 1000 uczestników. Kampanię zakończył 8 listopada wiec informacyjno-wyborczy w Zagórowie. Przemówień Jana Plewińskiego i Wawrzyńca Sielskiego, podsumowujących wybory do Sejmu i zachęcających do głosowania na listę nr 8 w wyborach senackich, wysłuchało około 400 osób.

Odnotować należy, że spotkania wyborcze odbywały się także w dużo mniejszym gronie. Dla porównania, np. kameralny charakter miało zorganizowane przez Stanisława Naskręckiego (ZLN) spotkanie przedwyborcze w Kleczewie, w którym wzięło udział 96 osób, w Drajnej na wiec zorganizowany przez NPR przyszło tylko 15 osób, z kolei w Słupcy wystąpienia

¹¹⁴ P. Rybczyński, (1996), s. 203.

posła Władysława Niewinowskiego (NPR) słuchało około 50 osób, przy czterdziestoosobowej frekwencji odbyło się w Słupcy spotkanie z przedstawicielem wchodzącego w skład „Polskiego Centrum” Klubu Mieszczkańskiego.

Zgromadzenia wyborcze na ogół przebiegały w spokojnej atmosferze. Wiece miały charakter otwarty, mogli zatem uczestniczyć w nich zwolennicy różnych sił politycznych, toteż zdarzały się przypadki zarówno polemiki pomiędzy zwolennikami innych partii a organizatorami, jak i przerywania przemówień. W Lisewie (gm. Dłusk) przemówienie Jana Plewińskiego (ZLN), który krytykował Józefa Piłsudskiego na odbywającej się tam 10 września akcji przedwyborczej, zostało przerwane okrzykami części zgromadzonych „Niech żyje Naczelnik Państwa Józef Piłsudski”. Ze względu na to, że mówca nie mógł kontynuować przemówienia, wiec został rozwiązany.

20 października w Wilczynie kontrolę nad wiecem NZL przejęli sympatycy prawicy skupionej w ChZJN; wiec zakończył się rezolucją popierającą listę nr 8. Kilka dni później, 24 października, czterech mieszkańców Kleczewa zakłóciło, zachowując się nieprzyzwoicie, wystąpienie Władysława Niewinowskiego w trakcie odbywającego się w tym mieście wiecu NPR. Na zgromadzeniu centroprawicy, które zostało zorganizowane w Pyzdrach 28 października, zwolennicy ChZJN zakłócili jego przebieg, wznosząc okrzyki „Nie chcemy Centrum” i „Wiwat Lista Nr 8”. Dwukrotnie (9 IX i 17 IX, Słupca, wiece NPP i PPS) odnotowane zostały wystąpienia podejrzanego o komunizm Władysława Krysta z Konina, instruktora ZZRN. Do najpoważniejszego incydentu doszło 29 października na spotkaniu w Dobrosołowie. W ferworze emocji politycznych został uderzony w twarz poseł Franciszek Tylman (patrz Aneks 1).

Jak widać, skala bezpośrednich konfrontacji była niewielka, a zakłócenia przyjętego porządku na wiecach i spotkaniach nie stanowiły, poza jednym przypadkiem, zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego. Analizując zachowaną dokumentację, można stwierdzić, że nie toczyła się zacięta walka polityczna.

Ugrupowania wzajemnie się krytykowały, jednak odbywało się to z poszanowaniem prawa i przyjętych norm. Podniecenie wśród wiecujących dało się zauważyć bardzo rzadko. Oprócz wspomnianego wcześniej incydentu, do którego doszło w Dobrosołowie, dość nerwowa atmosfera panowała na spotkaniu ze Stanisławem Królikowskim-Zarembą (patrz Aneks 1). Po analizie materiału badawczego, można wysnuć jeszcze jeden wniosek, że charakterystycznym zjawiskiem był brak odniesień do własnych programów.

Wyniki wyborów

Wybory do obydwu izb parlamentu odbyły się zgodnie z kalendarzem wyborczym i przy zachowanej bezstronności pozaparlamentarnego gabinetu premiera Juliana Nowaka. 5 listopada do urn poszło 67,7% obywateli państwa polskiego (niższa frekwencja głosujących niż w 1919 r. spowodowana była podjętym przez Ukraińców w Małopolsce Wschodniej bojkotem, im dalej jednak na zachód, tym wzrastał odsetek głosujących, przekraczając nawet 87%). Wybory senatorów odbyły się przy jeszcze mniejszej frekwencji, gdyż głosy złożyło 61,5% obywateli¹¹⁵.

W okręgu nr 15, tzw. konińsko-kolsko-słupecko-łęczyckim, posłów wybierało 170 005 osób z 195 038 uprawnionych (87,2%). W powiecie słupeckim frekwencja wyborcza przekroczyła 84%. Udział w wyborach był więc wysoki. Rekordową obecność przy urnach odnotowano w obwodzie nr 119, gdzie głosowało 99,4% wyborców. Ludność miejska najliczniej głosowała w Kleczewie – 92,4% (tabela 3). Wybory do Senatu zakończyły się przy nieco mniejszym udziale społeczeństwa powiatu słupeckiego, ponieważ do urn poszło 83,3% uprawnionych do głosowania. W jednym wypadku odnotowana została stuprocentowa frekwencja (Złotków). W 10 obwodach frekwencja wyniosła 90 i więcej procent. Spośród mieszkańców miast ponownie największą mobilizacją wykazała się ludność Kleczewa, gdzie na kandydatów na senatorów głosowało 94% elektoratu¹¹⁶.

Tabela 3. Frekwencja w wyborach do Sejmu w powiecie słupeckim (wg obwodów wyborczych)

Nazwa i numer obwodu	Liczba uprawnionych do głosowania	Liczba głosów ważnych	Frekwencja (w%)
Słupca Nr 98	1277	1068	83,5
Słupca Nr 99	1195	916	76,6
Słupca Nr 100	66	48	73,0
Kleczew Nr 101	1351	1249	92,4
Pyzdry Nr 102	1104	943	85,4
Pyzdry Nr 103	940	786	83,6

¹¹⁵ Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku (1926), s. X.

¹¹⁶ APP/K, SPS, sygn. 71, k. 246.

Zagórow Nr 104	803	730	91,0
Zagórow Nr 105	1000	886	88,6
Ciążeń Nr 106	1343	1095	81,5
Kotunia Nr 107	1071	702	65,6
Lądek Nr 108	1182	1009	84,5
Ląd Nr 109	666	578	86,8
Dłusk Nr 110	1027	907	88,3
Wrąbczyńskie Holendry Nr 111	635	572	90,0
Lisewo Nr 112	1040	923	88,7
Grodziec Nr 113	1295	1123	86,7
Borowiec Stary Nr 114	1182	1006	85,1
Królików Nr 115	905	734	81,1
Białobłoty Nr 116	642	607	94,7
Kazimierz Biskupi Nr 117	1514	1287	85,0
Dobrosłowo Nr 118	1014	856	84,4
Przyjma Nr 119	880	875	99,4
Cienin Kościelny Nr 120	1019	869	85,2
Budziszław Kościelny Nr 121	905	790	87,3
Złotków Nr 122	910	779	85,6
Młodojewe Nr 123	1096	800	73,0
Marcewo Nr 124	1045	711	68,0
Kopojno Nr 125	1025	931	90,8
Drzewce Nr 126	1042	946	90,8
Ostrowite Nr 127	876	757	86,4
Giewartów Nr 128	956	812	85,0
Skulsk Nr 129	1290	1088	84,3
Lisewo Nr 130	1318	1069	81,1
Wronów Nr 131	1000	767	76,7
Szymanowice Nr 132	1118	970	86,7
Trąbczyn Nr 133	1373	1116	81,3
Łukom Nr 134	1065	959	90,0
Wilczyn Nr 135	1231	938	76,1
Gogolina Nr 136	1025	765	74,6

Źródło: APP/K, SPS, sygn. 71, k. 132.

W skali całego kraju wybory zakończyły się zwycięstwem prawicy z ChZJN – 29,1% zdobytych głosów. W okręgu nr 15 na kandydatów

tego bloku politycznego oddano 32,9% wszystkich ważnych głosów¹¹⁷. Sojusz stronnictw chadeckich i narodowych zwyciężył także w powiecie słupeckim, zdobywając trzydziestojednoprocentowe poparcie. Drugie miejsce zdobył BMN, otrzymując 17,4% (5825) głosów. Wysoką pozycję odnotowała PPS. W powiecie słupeckim na polskich socjalistów głosowało 16,6% wyborców. Duży sukces odniosło NZL – na jego listę oddano 14,8% głosów. Partie chłopskie, PSL „P” i PSL „W” (na ChSR zagłosowało tylko 10 osób), cieszyły się dużym powodzeniem na terenach wiejskich, zdobywając poparcie 6235 głosujących, co stanowiło 22,8% wszystkich ważnie oddanych głosów w 12 gminach wiejskich powiatu. Nieznaczone poparcie, na poziomie 0,1%, otrzymał ZPMiW, osiągając najlepszy wynik w gminie Ciążeń, gdzie miał 29 zwolenników (tabela 4).

Układ preferencji politycznych mieszkańców powiatu słupeckiego zasadniczo nie odbiegał od oblicza politycznego regionu i Polski. Dominowały wpływy partii prawicowych z endecją na czele, z kolei wysoki odsetek zdobytych głosów przez BMN odzwierciedlał wielonarodowościowy charakter powiatu¹¹⁸. Z powyższej tabeli wynika również, że dużo większa polaryzacja polityczna występowała na wsiach niż w ośrodkach miejskich. Przede wszystkim spowodowane to było rozbiciem ruchu ludowego, ale również głoszonymi przez lewicę ludową i PPS radykalnymi hasłami dotyczącymi reformy rolnej. Wśród elektoratu wiejskiego, udzielającego poparcia ludowcom i PPS, należy przede wszystkim wskazać na robotników folwarcznych i właścicieli gospodarstw karłowatych. W miastach zaś wyborcy, których większość osadzona była w drobnomieszczańskim tradycjonalizmie,

¹¹⁷ *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku* (1926), s. 27–28.

¹¹⁸ W 1921 r. w spisie powszechnym narodowość polską podało 88,55% ludności powiatu słupeckiego. Drugą co do wielkości grupę narodowościową stanowiła ludność niemiecka – 8,24% ludności powiatu. Społeczność niemiecka zasiedlała głównie tereny wiejskie, np. w gminie Grodziec ludność ta miała trzydziestoprocentowy udział w strukturze jej mieszkańców. Żydzi stanowili 2,83% ogólnej liczby mieszkańców powiatu słupeckiego. Ze względów historycznych ludność żydowska mieszkała przede wszystkim w miastach. Procentowy udział Żydów zamieszkałych w czterech miastach powiatu słupeckiego wyniósł 81,84% całej ludności żydowskiej tegoż powiatu (w Słupcy – 30,1%, Zagórowie – 12,76%, Kleczewie – 12,68%, Pyzdrach – 4,1%) – *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, t. 2: *Województwo łódzkie* (1925), s. 106–114.

Tabela 4. Wyniki głosowania w wyborach do Sejmu w powiecie słupeckim

Miasta/gminy	Liczba oddanych głosów	Liczba oddanych głosów ważnych	Głosy ważne oddane na listy wyborcze												
			Nr 1	Nr 2	Nr 3	Nr 4	Nr 5	Nr 7	Nr 8	Nr 11	Nr 12	Nr 15	Nr 16	Nr 23	
m. Słupca	2034	2032	-	52	7	-	-	1	56	1278	-	123	-	515	-
m. Kleczew	1251	1249	-	286	8	-	-	-	18	459	-	108	-	370	-
m. Pyzdry	1732	1729	4	2	23	-	-	2	9	1428	-	25	-	236	-
m. Zagórów	1618	1616	-	16	3	-	-	1	4	1046	-	147	-	399	-
g. Ciążeń	3389	3384	14	1039	1184	-	-	29	32	885	-	140	10	51	-
g. Dłusk	2406	2402	19	104	608	-	-	-	29	873	-	423	-	346	-
g. Grodziec	3512	3470	549	217	290	2	-	-	64	626	-	284	-	1438	-
g. Kazimierz B.	3908	3887	14	987	1521	-	-	-	26	756	-	521	-	62	-
g. Kleczew	1572	1569	58	460	137	-	-	-	27	503	-	236	-	148	-
g. Młodziejewo	1530	1511	2	76	681	-	-	1	21	267	-	351	-	112	-
g. Oleśnica	1881	1877	134	372	176	-	-	-	6	94	-	585	-	510	-
g. Ostrowite	1572	1569	51	315	79	-	-	-	-	134	-	825	-	165	-
g. Skulska Wieś	2163	2157	3	447	459	-	-	-	7	952	-	21	-	268	-
g. Szymanowice	1744	1737	73	2	22	-	-	-	117	350	-	789	-	384	-
g. Trąbczyn	2077	2075	6	640	95	-	-	-	3	313	-	397	-	621	-
g. Wilczogóra	1705	1703	1	637	49	-	-	-	227	545	-	44	-	200	-

Źródło: Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku (1926), s. 28.

popierali głównie kandydatów z list nr 8 i 12. Tylko w Kleczewie dużą popularnością cieszyła się PPS, zdobywając 22,9% głosów. Totalną klęskę poniosła skrajna lewica (ZPMiW), otrzymując zarówno w środowisku miejskim, jak i wiejskim znikome poparcie. Żadnego zrozumienia nie znalazła wśród żydowskiego elektoratu miejskiego ideologia „Bundu”.

Inną kwestią natomiast jest wysokie poparcie udzielone w miastach i na terenach wiejskich ugrupowaniu skupiającemu mniejszości narodowe. Ludność żydowska i niemiecka stanowiły dwie dość spójne zbiorowości społeczne, cechujące się dużą homogenicznością narodowo-religijną, i to one wykazały w trakcie wyborów duży solidaryzm, głosując na wspólnych kandydatów BMN, będącego przeciwumą dla prawicy i lewicy, które indukowały nieprzyjazną wobec mniejszości narodowych atmosferę polityczno-ekonomiczną¹¹⁹. Do jedności pomiędzy tymi grupami narodowościowymi nawoływali na wiecach w Grodźcu (17 IX i 20 X) przedstawiciele BMN Józef Spickermann, Reinhard Fiedler i Adolf Szyc¹²⁰.

W wyniku głosowania podział mandatów poselskich w okręgu nr 15 był korzystny dla ChZJN, gdyż jego kandydaci otrzymali połowę przypadających na ten okręg mandatów. Po jednym natomiast otrzymali przedstawiciele BMN, PPS i PSL „W”. Posłami z ramienia ChZJN zostali: Wawrzyniec Sielski (ZLN, ziemianin z Wyszyny w powiecie konińskim), Aleksander Dzierżawski (ZLN, starosta powiatu tureckiego) i Stanisław Majewski (ZLN, redaktor, zamieszkały w Grzegorzewie w powiecie kolskim). Blok mniejszościowy (lista nr 16) reprezentował Józef Spickermann (właściciel nieruchomości i działacz mniejszości niemieckiej z Łodzi). Z listy nr 2 (PPS) posłem został Franciszek Pudlarz (tkacz z Łodzi). Ludowców z „Wyzwolenia” reprezentował Antoni Langer (literat i pracownik Ministerstwa Rolnictwa, mieszkaniec Warszawy)¹²¹. Jak widać z powyższego część posłów ściśle związana była z regionem konińskim.

Odzwierciedleniem wysokiego poparcia dla obozu prawicowo-chrześcijańskiego były również wybory do Senatu. W powiecie słupeckim

¹¹⁹ J. Fałowski (2006), s. 13.

¹²⁰ Prawdopodobnie w działalności BMN zaangażowany był pastor parafii ewangelickiej w Grodźcu – ks. Adolf Ulbrich. To na terenie jego ogrodu odbył się 17 września wiec, w którym wzięła udział mniejszość niemiecka z gminy Grodziec. Drugi z wieców zorganizowanych pod szyldem BMN (20 X) odbył się z udziałem około 150 osób w sali szkolno-religijnej należącej do miejscowej parafii protestanckiej – APP/K, SPS, sygn. 71, k. 170–171, 278.

¹²¹ T. i W. Rzepeccy, (1923), s. 180–181.

Tabela 5. Wyniki wyborów do Senatu w rozbiciu na obwoody wyborcze

Nazwa i numer obwodu	Głosy ważnie oddane na poszczególne listy															
	Nr 1	Nr 2	Nr 3	Nr 4	Nr 5	Nr 7	Nr 8	Nr 11	Nr 12	Nr 14	Nr 15	Nr 16				
Słupca Nr 98	-	16	-	-	-	11	504	-	-	3	-	229				
Słupca Nr 99	-	3	2	-	-	16	499	-	-	-	-	150				
Słupca Nr 100	1	2	-	-	-	-	21	-	-	-	-	-				
Kleczew Nr 101	-	184	4	-	-	4	404	-	10	3	-	259				
Pyzdry Nr 102	-	2	-	-	-	5	606	-	1	-	-	120				
Pyzdry Nr 103	-	2	3	-	2	3	554	-	-	-	-	55				
Zagórów Nr 104	-	-	-	-	-	2	273	-	-	-	-	226				
Zagórów Nr 105	-	8	1	-	-	3	561	-	1	-	-	53				
Ciążeń Nr 106	-	188	305	-	-	2	210	-	10	-	-	9				
Kotunia Nr 107	-	93	108	-	-	10	263	-	-	-	5	-				
Łądek Nr 108	-	155	264	-	3	-	197	-	5	-	-	19				
Łąd Nr 109	-	194	107	-	-	-	55	-	1	-	-	15				
Dłusk Nr 110	-	20	25	-	-	-	636	-	8	-	-	23				
Wrąbczyńskie Holendry Nr 111	-	18	70	-	-	-	248	-	13	-	-	97				
Lisewo Nr 112	5	-	279	-	-	11	193	-	10	-	-	164				
Grodzicz Nr 113	10	1	17	-	-	11	522	-	5	-	-	172				
Borowiec Stary Nr 114	15	-	36	-	-	-	79	-	1	-	-	689				
Królików Nr 115	197	-	29	-	-	-	292	-	3	-	-	6				
Białobłoty Nr 116	8	1	13	-	-	6	144	-	4	-	-	288				

Nazwa i numer obwodu	Głosy ważnie oddane na poszczególne listy															
	Nr 1	Nr 2	Nr 3	Nr 4	Nr 5	Nr 7	Nr 8	Nr 11	Nr 12	Nr 14	Nr 15	Nr 16				
Kazimierz Biskupi Nr 117	2	296	111	-	-	14	409	-	4	-	-	18				
Dobrosłowo Nr 118	1	90	339	-	-	-	94	-	2	-	-	13				
Przyjma Nr 119	-	59	322	-	-	-	207	-	8	-	-	-				
Cienin Nr 120	-	144	227	-	-	-	205	-	3	-	-	-				
Budziszew Kościelny Nr 121	12	180	1	-	-	-	245	-	2	-	-	46				
Złotków Nr 122	4	88	61	-	-	-	262	-	12	-	-	60				
Młodojowo Nr 123	-	-	164	-	-	4	310	-	8	-	-	2				
Marczewo Nr 124	1	-	295	-	-	4	155	-	-	-	-	89				
Kopojno Nr 125	59	183	80	-	-	-	165	-	7	-	-	192				
Drzewce Nr 126	8	71	23	-	-	-	390	-	3	-	-	205				
Ostrowite Nr 127	16	69	20	-	-	-	293	-	6	-	-	14				
Giewartów Nr 128	-	72	14	-	-	1	338	-	11	-	-	96				
Skulsk Nr 129	4	5	47	-	-	1	404	-	-	-	-	86				
Lisewo Nr 130	-	76	206	-	-	-	245	-	-	-	-	81				
Wronów Nr 131	16	5	2	-	-	1	220	-	97	-	-	278				
Szymanowice Nr 132	21	-	8	-	-	21	329	-	226	-	-	98				
Trąbczyn Nr 133	-	316	9	-	-	-	127	-	87	-	-	302				
Łukom Nr 134	9	87	39	-	-	4	273	-	40	-	-	172				
Wilczyn Nr 135	-	66	-	-	-	60	431	-	-	-	-	87				
Gogolina Nr 136	5	266	18	-	-	2	131	-	1	-	-	46				
Razem	394	2960	3249	-	5	196	11494	-	589	6	5	4459				

Źródło: APP/K, SPS, sygn. 71, k. 151.

oddano 11 494 głosy na kandydatów na senatorów z ChZJN. Drugi wynik zanotowała lista nr 16 (BMN), którą poparło 4459 wyborców. Wśród elektoratu wiejskiego, podobnie jak w wypadku wyborów do Sejmu, wysokie wyniki uzyskały PSL „W” i PPS (tabela 5).

W województwie łódzkim cztery mandaty senatorskie przypadły ChZJN (ks. Jan Albrecht – Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy; Stanisław Lipkowski – ZLN; Stanisław Karpiński – ZLN; Ludomił Pułaski – ZLN), dwa BMN (Ernest Karol Stüldt; Markus Brende), jeden PPS (Stefan Kopciński) i jeden PSL „W” (Wacław Wiktor Januszewski)¹²².

* * *

Wybory zarówno do Sejmu, jak i Senatu przebiegły w powiecie słupeckim spokojnie. Podobnie było w trakcie kampanii przedwyborczej. Wysoki stopień zaangażowanie w nią społeczeństwa oraz duża frekwencja przy urnach 5 i 12 listopada potwierdzają dotychczasowe ustalenia autora niniejszego artykułu, z których wynika, że ludność omawianego terytorium wykazywała znaczne zainteresowanie polityką ogólnopolską¹²³. Trudno natomiast jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy preferencje polityczne miały charakter stały i były wynikiem wartości indywidualnych wyborców. Z pewnością dla dużej części elektoratu, zwłaszcza miejskiego, wartości podstawowe odgrywały istotną rolę w budowaniu systemu wartości ideologicznych, które następnie przekładały się na zachowania wyborcze. W miastach niezmiennie dużą grupą pozostawał elektorat prawicowy. Potwierdzają to wyniki wyborów parlamentarnych z 1928 i 1930 r. Ludowcy z „Wyzwolenia” mieli największe poparcie w Polsce centralnej, nie dziwi zatem, że terenem ich aktywności był powiat słupecki.

Zebrany materiał badawczy nie pozwala jednak na precyzyjną identyfikację polityczną mieszkańców powiatu słupeckiego. Można założyć, że duża część elektoratu poparła w wyborach parlamentarnych w listopadzie 1922 r. te siły, które dotarły z najsukuteczniejszą agitacją polityczną.

¹²² Tamże, s. 430–433.

¹²³ M. Grzeszczak (2021), (2021a), (2022).

WYBORY PARLAMENTARNE W POWIECIE SŁUPECKIM W 1922 R.

Słowa kluczowe: powiat słupecki, wybory parlamentarne, Sejm, Senat, samorząd.

Streszczenie

Autor opisuje prowadzone przez władze samorządowe w powiecie słupeckim przygotowania do wyborów parlamentarnych w 1922 r. oraz omawia kampanię wyborczą. W końcowej części artykułu poddaje analizie – w kontekście wyników wyborów – preferencje polityczne mieszkańców powiatu słupeckiego. W niniejszym szkicu wykorzystano zachowane dokumenty archiwalne, które dostarczają cennych informacji o skali zaangażowania stronnictw i wyborców w kampanię wyborczą.

PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE SŁUPCA POVIAT IN 1922

Keywords: Słupca powiat, parliamentary elections, the Sejm, the Senate, local government.

Abstract

The author describes the preparations for the parliamentary elections in 1922 carried out by the local government authorities in the Słupca powiat and discusses the election campaign. In the final part of the article, he analyzes the political preferences of the inhabitants of the Słupca powiat in the context of the election results. This sketch uses the preserved archival documents that provide valuable information about the scale of involvement of political parties and voters in the election campaign.

Bibliografia

Źródła:

1. Archiwum Państwowe w Poznaniu oddział Konin (APP/K). Starostwo Powiatowe w Słupcy (SPS). sygn. 69, 71, 132.
2. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (1922). Nr 66. Poz. 590–592.
3. *Mały Rocznik Statystyczny 1937* (1937). Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.
4. *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania, ludność, stosunki zawodowe. Województwo łódzkie* (1928). Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.
5. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych. T. 2: Województwo łódzkie* (1925). Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.
6. *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku* (1926). Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.

Literatura:

1. Ajnenkiel A. (1977). *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926*. Warszawa, Wiedza Powszechna.
2. Fałowski J. (2006). *Mniejszość żydowska w parlamencie II Rzeczypospolitej (1922–1939)*. Kraków, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne.
3. Grzeszczak M. (2021), *Kleczew w latach 1918–1939. Społeczeństwo. Gospodarka. Samorząd*, Kleczew, Kleczewskie Towarzystwo Promocji i Rozwoju.
4. Grzeszczak M. (2021a), *Manifestacje gdańskie w powiecie konińskim w lipcu 1936 r. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Kadr Menedżerskich*, 8.
5. Grzeszczak M. (2022), *Kampania wyborcza w powiecie słupeckim przed wyborami parlamentarnymi w 1928 r. Szkice Akademickie*. Artykuł: 006/2022.06.26.
6. Rybczyński P. (1996), *Słupca w okresie II Rzeczypospolitej 1918–1939*. [w:] B. Szczepański (red.), *Dzieje Słupcy*, Poznań, Wydawnictwo WBP.
7. Rzepeccy T. i W. (1923). *Sejm i Senat 1922–1927*, Poznań, Wielkopolska Księgarnia Nakładowa Karola Rzepeckiego.
8. Tomicki J. (1982), *Partie polityczne*, [w:] J. Tomicki (red.), *Polska odrodzona 1918–1939. Państwo, społeczeństwo, kultura*, Warszawa, Wiedza Powszechna.

Aneks 1

Wykaz wieców i zgromadzeń w powiecie Słupeckim za czas od 29 października do 4 listopada włącznie

L.p.	Organizatorzy	Miejscowość	Ilość uczestników	Przebieg wiecu	Rezolucja	Data wiecu
1.	Olkiewicz Aleksander, członek Chrześc. Zw. Jedn. Narod., rolnik ze Skulska.	Osada Skulsk /Kępa/	około 500 osób	Charakter wiecu był przedwyborczo-informacyjny i w tym celu organizatorzy przemawiali.	Nie uchwalono	dn. 1/XI. 1922 r. od godz. 13-13.40
2.	Królikowski-Zaremba Stanisław, pracownik Biura prośb w Bielymstoku ze Stronnictwa P.S.L.	Grodzicz	około 500 osób	Organizator nawoływał robotników i chłopów do głosowania na listę P.S.L. Zabrał również głos ks. Jankowski, miejscowy proboszcz, krytykując ostro działalność Witosowców. Ponieważ wśród tłumu zauważyć się dało podniecenie, przeto przewodniczący wiec rozwiązał.	Z wyjątkiem poszczególnych sprzeciwów, ogół słuchaczy zachowywał się biernie.	dn. 3/XI. o godzinie 16.
3.	Wiehciński Władysław, rolnik z Kijowca gm. Skulska Wieś i Hyżyński Jan, robotnik ze Strzelina, obaj członkowie Chrześc. Zw. Jedn. Narodowej.	Osada Skulsk	około 500 osób	Przemawiał Hyżyński Jan. Wiec miał charakter przedwyborczo-informacyjny. Przebieg jego był spokojny.	Nie uchwalono	dn. 1/XI. o godzinie 13.

4.	Plewiński Jan, instruktor Zw. Ludowo Narodowego.	miasto Zagórów	około 600 osób	Przemawiali Stenc Franciszek, robotnik z Łęczycy i Pietrzak Zygmunt, redaktor z Krakowa. Przebieg wiecu był spokojny.	Postanowiono głosować na listę Nr. 8.	dn. 1/XI. od godz. 13-14.30
5.	Węgliński Stanisław, właśc. realności i zastępca burmistrza m. Słupcy, i kandydat na posła Majerowicz Feliks z Warszawy.	miasto Słupca	około 200 osób	Majerowicz wyjaśniał dążenia i cel innych stronnictw i związków, oraz stanowisko obecnego Rządu, przy czym zachęcał do głosowania na listę bloku „Polskiego Centrum”.	Rezolucji nie uchwalono	dn. 29/X 1922 r.
6.	Szymański Ludwik, handlowiec z Konina, i Góral Stanisław, kolejarz ze Strzałkowa, obaj z Narodowej Partji. Robotn.	miasto Słupca	około 120 osób	Przemawiali obaj organizatorzy, zachęcając do głosowania na listę Nr. 7., zaznaczając, że N.P.R. ma charakter narodowy w przeciwieństwie do P.P.S.	Rezolucji nie uchwalono	dn. 31/X. od godz. 19.30-21.
7.	Dziwiński Ludomir, instruktor Związku Nar. Partji Robotn. z Konina.	wieś Drażna gm. Młodziejewo	15 osób	Organizator wyjaśniał najważniejsze punkty programu swojej partji.	Jednogłośnie postanowiono głosować na listę Nr. 7.	dnia 29/X. 1922 r.
8.	Mrożewski, poseł do Sejmu ze „Zjednoczenia” (Polskie Centrum). Tyłman, poseł do Sejmu z tejże partji.	wieś Dobrosolowo gm. Kazimierz.	około 300 osób	Posel Mrożewski zdawał sprawozdanie poselskie. Gdy jeden z obecnych, zabrawszy głos wyraził się, że pieniądze z daniny Rząd obrócił na agitację i poseł Tyłman zwrócił mu uwagę na odpowiedzialność karaną, powstała wrzawa, wśród której przewodniczący Wójt gm. Robowski musiał wiec przerwać.	Rezolucji nie uchwalono	dn. 29/X. 1922 r. od godz. 13-14.30

				<p>Przy wyjściu z sali kilkunastu młodych ludzi, którzy w tym roku wrócili z wojska, rzuciło się na posła Tyłmana z okrzykiem „bij go!” i jeden z nich uderzył go w twarz, kalecząc do krwi. Winnych napadci wysłędziła następnie Policja i przekazała do pochodzenie wstępne Sądowi Pokoju w Kleczewie. Policja nie mogła z miejsca interweniować, gdyż organizatorzy nie zawiadomili jej o wiecu. O incydencie doniesiono Wojew. sprawozd. z dn. 30/X. rb. L: 8165/I. Sąd Pokoju wymierzył winnym karę 6, 4 i 3 miesięcy więzienia.</p>		
9.	Szymański Ludwig, instruktor N.P.R.	Osada Kazimierz	około 150 osób	Organizator zachęcał do głosowania na listę Nr. 7.	Mniejszość okłaskiwała mówcę. Rezolucji nie uchwalono.	dn. 1/XI. godzina 13-15.
10.	Kopiszer Izydor, kandydat na posła, i Kępiński Jan, instruktor P.P.S., obaj członkowie P.P.S.	miasto Kleczew	około 1000 osób	W odpowiedzi na przemowę Kępińskiego, zachwalając listę P.P.S., większość zebranych wydawała okrzyki na cześć 8-ki. Wiec odbył się spokojnie.	Rezolucji nie uchwalono.	dn. 29/X. od godz. 17.30-18.30.

11.	Pietrzak Józef z Krakowa, redaktor „Głosu Narodu”, Hyzik Jan, robotnik rolny z powiatu Strzeżyno, obaj członkowie Zw. Lud. Nar.-	wieś Budziszew Kościelny	około 500 osób	Organizatorzy przemawiali za listą Nr. 8. Poszczególne protesty przygłuszył ogół zebranych, głównie włościanie, oklaskami na cześć 8-ki i śpiewem „Roty”.	Uchwalono głosować na listę Nr. 8.	dn. 29/X. 1922 r. od godz. 13.20.-15.10.
12.	Wolman Herman, obywatel ziemski z Goranina, i Kott Mojżesz, kupiec z Kola	miasto Kleczew	około 600 osób	Organizatorzy zachęcali do głosowania na listę Nr. 16, przypominając obowiązek solidarności dla obrotu interesów żydowskich w Polsce.	Rezolucję uchwalono w żargonie.	dn. 29/X. od godz. 16.20-20.30.
13.	Plewiński Jan, instruktor Zw. Lud. Nar., i Naskrecki Stanisław, kandydat na posła.	miasto Kleczew	około 1000 osób	Organizatorzy zachęcali do głosowania na listę Nr. 8.	Uchwalono bez sprzeciwu głosować na 8-kę.	dn. 31/X. od godz. 13.30-14.30.
14.	Wesołowski Piotr, kandydat na posła, i Adamczyk Władysław, instruktor, obaj ze Zw. Lud. Narodowego.	wieś Szymanowice	około 600 osób	Mówcy przemawiali za listą Nr. 8. Wiec zakończono odśpiewaniem „Roty”.	Większość opowiedziała się za listą Nr. 8.	dn. 1/XI. od godz. 13.30-14.30.
15.	Ks. Dziennicki Stanisław, poseł do Sejmu z Nar. Zjedn. Lud. (Polskie Centrum).	wieś Szymanowice	około 1000 osób	Poseł Dziennicki omawiał sytuację wewnętrzną i zewnętrzną, nawołując do głosowania na listę Nr. 12 lub 8.	Większość obecnych opowiedziała się za listą Nr. 8.	dn. 29/X. od godz. 12.30-13.30
16.	Mrożewski Leonard, poseł do Sejmu z Nar. Zjedn. Ludowego.	wieś Ostrowite	około 100 osób	Poseł przemawiał za listą Nr. 12.	Bez rezolucji	dn. 29/X. od godz. 17-18.30.

Źródło: APP/K, SPS, sygn.71, k. 286.

